

Формування інформаційної культури читачів

Методичні поради

В наш час практично не можна назвати сферу людської діяльності, яка не зазнала б залежності від ринку інформації і не мала б потреби у використанні новітніх інформаційних технологій. Все це в значній мірі змінює уявлення, погляди, поведінку, спосіб життя і мислення сучасної людини і ставить до неї нові вимоги, найважливішою серед яких є опанування інформаційною грамотністю, інформаційною культурою.

Під інформаційною культурою треба розуміти такий рівень інформаційної підготовки, який дозволяє людині не тільки вільно орієнтуватися в потрібному інформаційному середовищі, а й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти інформаційним контактам.

Категоріями інформаційної культури особистості можна вважати її вміння формулювати свою потребу в інформації, ефективно здійснювати пошук необхідної інформації в усій сукупності інформаційних ресурсів, переробляти і створювати якісно нову інформацію, вести індивідуальні інформаційно-пошукові системи, відбирати та оцінювати інформацію, а також - здатність до інформаційного спілкування і комп'ютерну грамотність.

Останнім часом стверджується погляд на бібліотеки як на органічну частину інформаційного середовища суспільства. До їх величезних інформаційних ресурсів додаються комп'ютери, програмні засоби, машиночитані джерела інформації, а можливість підключення до міжнародних комп'ютерних мереж збагачує їх ще й світовими інформаційними ресурсами. Формування інформаційної культури читачів, яка включала б не тільки традиційну бібліотечно-бібліографічну культуру, але й вміння оперувати інформацією з використанням сучасних комп'ютерних засобів, тобто поєднувала б традиційний бібліографічний інструментарій з комп'ютерними засобами, є однією з головних функцій сучасної бібліотеки. Для її реалізації бібліотеки повинні перейти від традиційної пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань серед читачів до їх цілеспрямованої інформаційної освіти.

Виховання інформаційної культури особистості взагалі є суспільною проблемою. Тому при організації цієї роботи обов'язково треба враховувати ступінь розвитку науково-інформаційних та бібліотечно-бібліографічних ресурсів міста (району) в цілому, а також кожного окремого закладу, причетного до цієї справи; брати до уваги розгалуженість системи інформаційної освіти та її спадковість; наполегливо розвивати координаційні та коопераційні внутрішньовідомчі і міжвідомчі зв'язки.

Процес формування інформаційної культури є комплексним і має здійснюватися в бібліотеці у п'ятьох взаємозв'язаних напрямках:

- 1) робота з удосконалення комплектування та розкриття бібліотечних фондів;
- 2) систематичне вивчення динаміки інформаційних потреб читачів, особливо пов'язаних з ціннісно-орієнтаційною, пізнавальною, виробничою діяльністю;
- 3) створення комфортних умов для задоволення інформаційних потреб читачів;
- 4) удосконалення роботи по підвищенню рівня бібліотечно-бібліографічних та інформаційно-комп'ютерних знань;
- 5) популяризація та реклама інформаційних послуг бібліотеки серед населення.

Таким чином, вся діяльність бібліотеки направлена на підвищення інформаційної освіти суспільства. Проте суто інформаційна грамотність та її розповсюдження серед користувачів бібліотеки передбачає: ознайомлення читачів з можливостями та інформаційно-документальними ресурсами бібліотеки; виховання довірливого ставлення до неї; бажання стати її постійними відвідувачами; формування у читачів знання основних інформаційних джерел та навичок їх використання; формування навичок у сфері бібліотечно-бібліографічних та інформаційно-комп'ютерних знань; ознайомлення з інформаційними послугами бібліотеки; ознайомлення з провідними книгосховищами світу, архівами, музеями, центрами інформації та документації, банками даних і базами знань, існуючими інформаційними системами, віртуальними бібліотеками глобальної комп'ютерної мережі; можливостями використання інформаційних ресурсів за межами бібліотеки; навчання читачів

користуванню інформаційно-пошуковою системою (ІПС) в традиційному та автоматизованому режимах; їх ознайомлення з методами аналітико-синтетичної обробки документів і переробки інформації.

Процес формування інформаційної культури читачів потребує диференційованого підходу, підбору методик і програм навчання з урахуванням професійної спеціалізації читачів, рівня їх інформаційних потреб та інформаційної підготовки, наявними навичками володіння комп'ютерною технікою. Особливе місце в цій роботі з різними категоріями читачів належить державним публічним бібліотекам. По-перше, ці бібліотеки відвідують читачі, різні за віком, рівнем освіти, професійною кваліфікацією та ін. По-друге, діапазон інформаційних потреб, запитів читачів, що звертаються в бібліотеку, не обмежений. Тому організацію заходів по інформаційній освіті в ЦБС доцільно проводити в 3 рівнях:

1. Традиційне навчання користуванню бібліотекою (бібліотечна орієнтація), що обмежується наданням інформації про фізичне розміщення фондів і обладнання, про існуючу в бібліотеці систему обслуговування;
2. Бібліографічне навчання, що передбачає навчання методам пошуку інформації і вивчення бібліографічних джерел;
3. Навчання читачів користуванню інформацією на новітніх носіях, електронними базами даних із застосуванням комп'ютерної техніки.

Зміст, форми і методи інформаційної освіти читача визначаються не тільки рівнем його культури читання або професійними потребами, але й умовами праці в бібліотеці, нерідко ситуативними методами обслуговування: в одних випадках бібліотекар може популярно роз'яснити правила розстановки книг на полицях, принципи користування алфавітно-предметним покажчиком до систематичного каталогу і картотеки статей, в інших - необхідне знайомство з відповідними ДСТами і документацією, що регламентують правила опису видань, а в деяких - проводити практичні заняття по бібліографічному опису, пошуку книг за окремою тематикою або якогось видання за допомогою ДБА, по користуванню комп'ютерною технікою і т.і.

Форми навчання відрізняються способом передачі інформації, широтою охоплення аудиторії: це виставки, огляди, консультації, бібліографічні уроки, екскурсії, дні бібліографії, путівники, методичні поради та ін. Відомо, що перевагу читачі надають найменш заформалізованим заходам, до яких можна віднести:

- оглядові екскурсії по бібліотеці і стислі лекції з основ інформаційного пошуку для читачів, що тільки-но записались;
- надання читачам можливості самостійно навчатися з використанням аудіо і відео-касет;
- розповсюдження путівників по фондам і каталогам, пам'яток читачам для самостійної орієнтації;
- розвиток системи наочних засобів оповіщення про структуру бібліотеки, її довідково-пошуковий апарат;
- підготовка і видання методичних порад по користуванню базами даних і електронним каталогом;
- організація курсів по навчанню користуванням комп'ютерною технікою.

Діалогова форма спілкування є найбільш ефективною формою взаємодії бібліотекаря і читача. Індивідуальне консультування має бути превалюючим в роботі з читачами і повинно супроводжувати обслуговування в різних відділах бібліотеки.

Позитивні результати має також інформаційна освіта читачів в процесі виконання їх запитів, тому що читач при цьому виявляє особисту зацікавленість у сприйманні інформації. Таким чином, довідково-бібліографічне обслуговування можна використовувати як базову форму інформаційного навчання, під час якого проходить засвоєння читачем основ бібліографічної, інформаційної грамотності, закріплення навичок самостійного пошуку літератури.

Досвід окремих ЦБС показує, що результативність інформаційної освіти фахівців є ефективною, якщо вона проводиться в поєднанні з діючими формами підвищення професійної кваліфікації кадрів. Цей напрямок в діяльності ЦБС здається перспективним і тому його слід активніше впроваджувати в практику.

Пропонуємо для бібліотек програму школи "Читач бібліотеки" - комплексну форму, що пройшла апробацію в Донецькій ОУНБ ім. Н. К. Крупської. Ця програма розрахована на нових читачів, які не мають навичок бібліотечно-бібліографічної грамотності, і включає такі питання:

1. Публічна бібліотека. Її інформаційний потенціал.
 1. Історія бібліотеки.
 2. Фонди бібліотеки.
 3. Структура бібліотеки. Організація обслуговування читачів. (Платні послуги).

4. Сучасні інформаційні технології.
5. Права і обов'язки читачів.

2. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки. Методика пошуку літератури.

2.1. Каталоги і картотеки.

2.2. Енциклопедії, словники, довідники.

2.3. Бібліографічні посібники.

2.4. Бібліографічний опис документа.

3. Екскурсія по бібліотеці (для бажаючих).

4. Консультація за запитаннями читачів.

Програма курсу "Інформаційна культура читача" (8 годин), розроблена і впроваджена в Донецькій ОУНБ, розрахована на студентів-дипломників, спеціалістів й інші категорії читачів, які мають первинні навички роботи в бібліотеці, з бібліографічними та інформаційними джерелами. Ця програма передбачає поглиблене навчання за галузевим принципом, вивчення вузьких і вузькопрофільних тем і висвітлює такі питання:

1. Бібліотеки України та регіону. Їх інформаційний потенціал.

2. Довідково-бібліографічний апарат за окремою галуззю знань.

2.1. Таблиці класифікації (ББК).

2.2. Розділи систематичного каталогу і систематичної картотеки статей.

2.3. Енциклопедії, словники, довідники з окремої галузі знань.

3. Бібліографія літератури за галуззю.

3.1. Предмет бібліографії.

3.2. Різноманітні типи і види бібліографічних посібників.

3.3. Бібліографічні посібники за галуззю (типи і види).

4. Методика бібліографічного пошуку за темою. Практичні заняття.

5. Бібліографічний опис творів друку. Оформлення бібліографічної частини курсової, дипломної і наукової роботи.

Навчання користувачів інформаційній грамотності, інформаційній культурі можливе через центри інформаційної культури за такими ж програмами навчання, як у системі середніх і вищих шкіл. Ці центри також можна створити і при бібліотеках. Серед питань, які доцільно запропонувати до програми центру інформаційної культури, назовемо такі:

1. Інформація. Види і форми існування, її суспільні функції.
2. Інформаційні ресурси, інформаційні системи і інформаційні технології.
3. Аналітико-синтетична обробка документів (АСОД) і переробка інформації.
4. Інформаційно-бібліографічне обслуговування.
5. Інформаційний пошук.
6. Інформаційна культура як відображення розвитку інформаційних процесів у суспільстві.

В умовах формування інформаційного суспільства бібліотеки мають забезпечувати користувачам доступ до електронних каталогів інших бібліотек, до електронних журналів, до всіх баз даних, які є в бібліотеках та інформаційних центрах. Це дає можливість навіть віддаленій бібліотеці забезпечити користувачам той же обсяг, глибину і якість інформації, як і у великій бібліотеці, враховуючи при цьому специфіку регіону, потреби

і запити організацій, підприємств, установ, фірм, тобто як колективних, так і індивідуальних споживачів інформації.

У зв'язку з цим одним з напрямків діяльності бібліотеки повинно стати навчання читачів користуванню комп'ютерною технікою, яке може здійснюватися на комерційній основі. Цей напрямок може бути реалізований на базі спеціально обладнаного комп'ютерного класу, де водночас можуть проходити курс навчання не тільки читачі, але й працівники бібліотеки.

Автоматизація бібліотечних процесів потребує від бібліотекарів вміння працювати з електронними базами даних, володіння комп'ютерними технологіями, що стає обов'язковою умовою фахової підготовки працівників бібліотечно-інформаційної сфери. Тому виникає проблема адекватного підвищення інформаційної культури бібліотечних фахівців, які сьогодні повинні бути не тільки "лоцманами книжкових морів", але й навігаторами комп'ютерних мереж, чия діяльність формує нове інформаційне середовище.

Проблема розвитку інформаційної культури особистості невичерпна і має вирішуватись у бібліотеці на сучасному рівні.

Бібліографічний список

1. Автоматизация библиотек области: Анализ деятельности / ДООУНБ им. Н. К. Крупской; Сост. Е. А. Соколова. - Донецк, 1997. - 8 с.
2. Бабіч В. Імідж бібліотеки на межі тисячоліть // Вісн. Кн. палати. - 1999. - № 6. - С. 8-9.
3. Белоглазкина И. Г., Лободенко Л. К. Эталон и реальность: [О моделях и реальном состоянии информ. культуры соврем. библиот.-библиогр. персонала]// Библиография. - 1999. - № 4. - С. 42-51. - (Грани информ. культуры).
4. Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы 3-ей Междунар. конф. "Крым-96". Т. 2. - М., 1996. - 336 с.
5. Викулин А. А. Информационная деятельность общедоступных библиотек // Библиография. - 1995. - № 4. - С. 9-12.
6. Вобленко Ю. Інформаційна культура в працях провідних бібліотекознавців та бібліографознавців // Вісн. Кн. палати. - 1999. - № 2. - С. 7-8.
7. Вобленко Ю. Система формування інформаційної культури юнацтва в бібліотеці на основі програмно-цільової методики // Вісн. Кн. палати. - 1999. - № 3. - С. 4-6.
8. Геллер И. С., Паршукова Г. В. Вновь об актуальной проблеме: Обучение студентов основам ББЗ и динамическому чтению // Библиография. - 1994. - № 4. - С. 23-29.
9. Головка С. И. Самим учиться и учить других // Библиография. - 1995. - № 3. - С. 24-28.
10. Ершова Т. В., Хохлов Ю. Е. Информационное общество и будущее библиотеки // Науч. техн. б-ки. - 1998. - № 1. - С. 38-40.
11. Ершова Т. В. Усиление роли публичной библиотеки в информационном обществе // Науч. и техн. б-ки. - 1999. - № 1. - С. 71-76.
12. Інформаційна культура інженера // Інженер і час: Метод.-бібліогр. матеріали / ХДНБ ім. В. Г. Короленка; Склад.: К. О. Ткач, О. М. Рибальченко. - Х., 1997. - С. 32-52.
13. Калюта В. В., Танерская Г. М. Основы ББЗ - студентам-историкам // Библиография. - 1996. - № 2. - С. 27-30
14. Мартынова Е. В., Сбитнева Г. Н. Информационная культура в свете непрерывного образования // Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті: Міжнар. наук. конф., Київ, 12-15 жовт. 1993р. - К., 1993. - Ч. 2. - С. 159-161.
15. Медведева Е. А. Информационное обучение на Украине // Библиография. - 1997. - № 1. - С. 10-19.
16. Медведева Е. Концептуальна модель інформаційного навчання користувачів // Бібл. вісн. - 1997. - № 2. - С. 4-7.
17. Медведева Е. А. Основы информационной культуры: (Программа курса для вузов) // Социол. исслед. - 1994. - № 11. - С. 59-67.
18. Минкина В., Брежнева В. Формирование информационной культуры личности: роль библиографа // Мир библиографии. - 1998. - № 4. - С. 21-23.
19. Моргенштерн И. Г. Библиограф в информационном обществе // Библиография. - 1992. - № 5/6. - С. 3-8.
20. Моргенштерн И. Г. Профессиональный кодекс библиографа: Проект // Библиография. - 1992. - № 5/6. - С. 8-10.
21. Полякова Т. А. Информационная культура // Мир библиографии. - 1998. - № 2. - С. 49-51.
22. Сафиуллина З. А. Потребители информации как объекты библиотечно-библиографической диагностики // Библиография. - 1997. - № 4. - С. 10-14.
23. Семеновкер Б. А. Информационная культура: от папируса до компактных оптических дисков // Библиография. - 1994. - № 1. - С. 11-14.
24. Соціальні функції бібліотек у сучасних умовах: (Метод. рекомендації) / М-во культури України, Нац. парламент. б-ка України; Матеріал підгот. І. А. Полякова. - К., 1995. - 15 с.